

Populismus v české akademii: Přístupy a definice v akademické teorii a praxi

Jan Křovák

Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Abstrakt: Tento článek se zabývá populismem v jeho rozličných podobách, respektive tím, jak tento fenomén vnímá česká odborná veřejnost. Výzkum postavený na dotazníkovém šetření a obsahové analýze závěrečných prací ukazuje, jaké přístupy (ideologický, politicko-strategický, sociokulturní, diskurzivní...) k populismu jsou v Česku nejčastější, jakými tématy se analytici i studenti nejčastěji zabývají či jací autoři jsou v České republice považováni v souvislosti se studiem populismu za nejdůvěryhodnější. Součástí jsou také příklady dobré praxe pro výuku o populismu.

Klíčová slova: populismus, ideologie, politická komunikace, akademická obec, studium

Populism in the Czech academy: Approaches and Definitions in Academic Theory and Practice

Abstract: This article deals with populism in its various forms and how the Czech academic public perceives this phenomenon. The research, based on a questionnaire survey and content analysis of final theses, shows which approaches (ideological, political-strategic, discursive...) to populism are most common in the Czech Republic, which topics are most often dealt with by analysts and students, or which authors are considered the most credible in the Czech Republic in relation to the study of populism. Examples of good practice for teaching about populism are also included.

Key words: populism, ideology, political communication, academia, study

Populismus je dlouhodobě ze strany akademiků považován za „sporný koncept“ (*contested concept* - např. Weyland, 2001; Kaltwasser, 2018; Mackert, 2018). Liší se jak samotné definice tohoto fenoménu, který Cambridgeský slovník v roce 2017 vyhlásil slovem roku (Cambridge Dictionary, 2017), tak přístupy k jeho studiu. Mezi tyto přístupy řadíme přístup ideový (např. Mudde, 2017), politicko-strategický (např. Weyland, 2017), sociokulturní (např. Ostiguy, 2017) či přístup diskurzivní (např. Laclau, 2005), respektive přístup k populismu jako ke komunikační strategii (např. Cassell, 2023). Ve středu populismu však navzdory rozdílným přístupům a definicím zůstává základní – tzv. Manicheanská – opozice, respektive rozdělení na *dobrý lid* a *zlou (zkorumpovanou, nebezpečnou) elitu* (např. Hawkins & Kaltwasser, 2017, s. 515). Jednotlivým přístupům, definicím a dělením populismu se autor věnuje v následující kapitole.

Cílem této práce je přinést přehled, jak vnímá populismus česká odborná veřejnost ve vědě a ve výuce. Ne všechny přístupy ve vědecké a pedagogické činnosti stejné zastoupení či uznání, což platí i o zkoumaných či vyučovaných tematických okruzích, které vychází právě z přístupu, jenž daný akademik preferuje. Autor tak zkoumá právě témata a přístupy, které převažují (včetně například nejpobulárnějších zahraničních autorů), ale také praktické zkušenosti z výuky, včetně příkladů dobré praxe, které je možné přenést do vlastní pedagogické činnosti.

Autor se i na základě předchozí rešerše domnívá, že se jedná o bezprecedentní studii, která může mít jak teoretický, tak praktický přesah. S ohledem na přetrvávající význam populismu

a populistických aktérů, kteří hrají často na politické scéně zásadní roli (např. Donald Trump, Jair Bolsonaro, Matteo Salvini, Geert Wilders, ale také bývalý český premiér Andrej Babiš) je podle autora mínění nutné (odbornou) veřejnost co nejlépe a nejefektivněji informovat o aspektech, které jsou s populismem spojeny.

1 Přístupy ke studiu populismu

Jak bylo uvedeno, celosvětová akademická obec nemá k populismu jednoznačný postoj. Existuje celá řada definic, druhů populismu a přístupů k jeho zkoumání. Liší se také to, zda je populismus nahlížen negativně, neutrálně či dokonce pozitivně. V této kapitole se autor pokusí populismus a jeho různé formy stručně shrnout, což bude důležité i pro samotný výzkum, neboť čeští akademici odpovídali na otázky, jaký přístup preferují a byli vyzváni, aby sami populismus definovali.

Vyjděme z jednotlivých přístupů ke studiu, s nimiž přichází i různé definice tohoto fenoménu. Za jeden z naprosto klíčových lze označit přístup ideový, jehož zastáncem je například nizozemský politolog Cas Mudde. Ten v roce 2004 (s. 543) definoval populismus jako „ideologii, která považuje společnost za rozdělenou na dvě homogenní a antagonistické skupiny – čistý lid a zkorumpovanou elitu a podle níž by politika měla být vyjádřením *volonté générale* (obecné vůle) lidu“. Podle Muddeho (2017, s. 29) se populismus skládá za čtyř zásadních konceptů. Těmito koncepty jsou *ideologie*, *lid*, *elita* a *obecná vůle*. Do toho ještě Mudde pracuje s pojmy čistota a autenticita (lidu) a korupce a neautenticita (elit). V souvislosti s populismem hovoří Mudde (2017, s. 30) o ideologii ve smyslu „tenké ideologie“. ¹ Taková ideologie, píše Mudde, nemá tak „vytříbené“ a jednoznačné směřování, jako ideologie plné, jako je socialismus či liberalismus. Populismus tak poskytuje například velmi obecný pohled na rozdělení mezi lidem a elitou, ale nenabízí konkrétní řešení institucionálních či socioekonomických otázek. Právě termín ideologie je ve spojení s populismem podle představitelů jiných přístupů zvláště problematický, neboť ho nejde výrazněji uchopit či zkoumat (viz níže). Lid je podle Muddeho a celé řady dalších akademiků rovněž problematický pojem. Například Laclau (1977) uvádí, že *lid* je jakýsi vyprázdněný pojem (prázdné označující²), který nemá žádný konkrétní předobraz, každý (tedy v tomto případě populistický) aktér si může pod lid dosadit, co bude sám chtít. Mudde (2017, s. 32) nicméně argumentuje tím, že nejde o pojem úplně prázdný, neboť všichni populisté se odkazují na čistotu a autenticitu lidu, což poskytuje – byť poměrně vágně – označujícímu *lid* alespoň nějaké základní zobecnitelné *označované*.

Elitu Mudde považuje za „antitezi“ lidu, nicméně zkoumání tohoto fenoménu se při studiu populismu věnuje podle něj výrazně méně pozornosti než lidu. V teoretické rovině se často elita označuje za a priori negativní sociální skupinu, nicméně v praxi to tak úplně nefunguje (Mudde, 2017). Jednoduché rozdělení na dobrý lid a špatnou či zlou elitu totiž naráží na diskurz samotných populistů a podobně obtížně definovatelný obsah samotného pojmu elita. Nicholson a Segura (2012, s. 369) například uvádí, že američtí konzervativní populisté hovoří o „liberální elitě“ jako lidech, kteří „pijí latté, jedí sushi, jezdí Volvem, čtou New York Times a milují Hollywood“. Většinou se o zmíněné dichotomii hovoří v morálním smyslu slova, nicméně například tzv. kulturní (respektive tzv. nativističtí) populisté například užívají etnické hledisko, kde na jedné straně jsou lidé, kteří pochází z dané země (etnika) a naopak vylučování jsou imigranti. Otázkou pak je, zda jsou v tomto případě „tuzemští obyvatelé“ lidem, či elitou. Zároveň populisté kritizují vládnoucí elity, že dávají přednost potřebám migrantů před potřebami vlastních obyvatel (naposledy velmi markantní při migrační vlně po invazi Ruska na Ukrajinu). V tomto případě je vládnoucí elita opět kritizována z morálního hlediska (Mudde, 2017, s. 33).

Obecná vůle lidu lze pak podle Muddeho vnímat jako uplatňování „zdravého (selského) rozumu“, který je nezpochybnitelný, logický, apolitický a správný. Lid podle populistů vždy ví, co potřebuje a jak toho nejlépe dosáhnout, což následně vyjadřuje tzv. hlasem lidu (*vox populi*). Elity na

¹ *Thin* nebo *thin-centered* ideologie.

² *Empty signifier* - v desausurovském významu dělení na *označující* (signifier) a *označované* (signified).

druhou stranu zastupují „specifické zájmy“, které jsou uměle vytvořené a z nichž benefituje jedna konkrétní skupina, nikoliv lid jako celek (Mudde, 2017, s. 33-34).

Hawkins a Rovira Kaltwasser (2017, s. 515) označují v rámci ideového přístup k jeho studiu populismus za „boj mezi silami dobra a silami vědomého, ďábelského zla – je tedy manicheanský nebo dualistický“. Populisté podle autorské dvojice hledají okamžité politické vyjádření vůle lidu a vidí své nepřátele jako tak „ďábelské“, že jsou schopni přijmout machiavelistický politický styl ve smyslu „všechno je dovoleno“ směrem ke státním (demokratickým) institucím a vládnoucí či jiné elitě.

Podle Muddeho (2017, s. 34) má tento přístup hned několik výhod. Jednak nastavuje jasné hranice, co je populismus a co už ne. Umožňuje vytvoření taxonomie (kategorizace), lze ho aplikovat napříč různými státy a také na různých úrovních analýzy. S těmito výhodami však jiní autoři polemizují.

Weyland (2001, s. 14) vnímá populismus jako „politickou strategii, skrze kterou silný lídr³ usiluje o moc nebo ji vykonává na základě přímé, nezprostředkované a neinstitutionalizované podpory velkého počtu většinou neorganizovaných stoupenců“. Tento přístup se zaměřuje nikoliv na to, co populisté říkají, ale co skutečně dělají a speciálně se zaměřuje na to, jak získávají a udržují moc (Weyland, 2017, s. 50). Podobně jako u ideového přístupu nicméně tato moc vychází od *lidu*. Nicméně tato skupina je podle Weylanda natolik heterogenní, že je zapotřebí silný lídr, který dokáže sjednotit tuto masu různých lidí a předložit jim určitý cíl, který on sám označí za „vůli lidu“. Jedná se obvykle o charismatického lídra, jehož lidé chtějí následovat na základě nějakého vnitřního nutkání (Weyland, 2017). Podle Weylanda je složité oddělit populismus například od ideokratického a oportunistického personalismu, protože populisté často přijímají strategie z různých ideologických směrů. Přesto považuje Weyland politicko-strategický přístup za vhodnější, protože zmíněný ideový přístup podle něj opomíná, že tzv. „čistý lid“ předává dobrovolně svou suverenitu právě do rukou zmíněného charismatického lídra. Navíc ideový přístup dává přehnaný prostor pravicovému extrému, zatímco politicko-strategický přístup vnímá, že příslušnost k jakémukoliv extrému marginalizuje význam daného lídra, který pravděpodobně nebude mít velkou šanci získat skutečnou – tedy exekutivní – moc (2017, s. 67-68). Politicko-strategický přístup podle jeho zastánců nabízí také analytické výhody: jednak zachycuje nestálost populismu a náhlé a prudké změny v osudu populistických hnutí, zároveň – jak již bylo naznačeno – nedává takovou přednost (evropskému) pravicovému populismu a tím pádem umožňuje, podle Weylanda, lepší základ pro mezinárodní srovnání (s. 68). Barr (2018) uvádí podobné výhody politicko-strategického přístupu jako Weyland (např. možnost překonání rozdílných národních podmínek pro fungování populistických hnutí, rozdílných ekonomických pozic a politiky či rozdíly mezi sociálními skupinami). Mezi dalšími výhodami zmiňuje, že tento přístup umožňuje propojení s dřívějším (historickým) chápáním populismu.

Takzvaný sociokulturní (nebo také relačně-performativní) přístup se podle Ostiguye (2017, s. 73) vyznačuje se „vychloubáním se nízkou úrovní“. Klíčová je v tomto přístupu role lídra, ale na rozdíl od jiných přístupů tento nevnímá populismus čistě jako fenomén „shora-dolů“, ale jako dvousměrný vztah mezi politickým (populistickým) lídrem a lidem. A právě tento vztah je jedním ústředním bodem zkoumání. Jako druhý ústřední bod pak Ostiguy (s. 74) vnímá to, že populismus je založen na agresivním, nevhodném vystupování (performanci) daných politiků, jehož cílem je vyvolat šok. Spojením těchto dvou oblastí vzniká relačně-performativní přístup, který – jak sám autor uznává – není nepodobný přístupu k populismu jako k diskurzivnímu či komunikačnímu. Populisté podle Ostiguye vystupují tak, jako by zastupovali lid takový, jaký opravdu je. Pouhé rozdělení na dobrý lid a zlou elitu je moc široké, populisté navíc pracují na jiné než na pravolevé štěpící linii. Místo toho Ostiguy využívá tzv. high-low axis (s. 77). Nízká a vysoká štěpící linie má co dočinění právě ve vytváření vztahu s lidem. Představuje nejen diskurz, ale také třeba gesta, tzv. řeč těla či úroveň používaného jazyka. Při snaze vytvořit si s lidem vztah dochází také ke specifickým rozhodnutím v samotné politice. Specifický styl jednání a chování umožňuje voliči identifikovat populistu jako skutečně (uvěřitelně) „jednoho z nás“ (Ostiguy, 2017). Populismus je v tomto přístupu vždy anti-elitistický, nicméně Ostiguy (s. 93-94) zdůrazňuje, že populisté nejen že nízkou úroveň svého diskurzu a chování využívají schválně, ale ještě se jí chlubí. Populističtí lídři jsou podle Ostiguye tzv. *enfants terribles* politiky, jejich vystupování má být

³ Personalistic leader.

show či spektakl. Při analýze je v sociokulturním přístup – podobně jako u Muddeho a také níže u Laclaua – klíčový diskurz a zdrojem dat jsou často novinové články či audiovizuální záběry z veřejných vystoupení. Navíc ale přidává analýzu zmíněných gest, řeči těla a tak dále.

Hlavními představiteli takzvaného diskurzivního přístupu k populismu jsou z historického hlediska Ernesto Laclau a Chantal Mouffe (viz jejich zásadní dílo – Laclau & Mouffe, 2014). Laclau (2005) vnímá populismus z pohledu jeho vlivu na sociální konstrukci reality. Příčinou vzniku populistických hnutí je podle Laclaua to, že společnost není nikdy možné zcela uspokojit. Neustálou nespokojenost společnosti se pak podle něj snaží různé organizace či jednotlivci (včetně populistických hnutí či lídrů) využívat ve svůj prospěch, což je proces, který pokračuje ad infinitum (Laclau, 2000, s. 79). Různí autoři využívají různé dělení populismu. Panizza definuje populismus jako „diskurz, který narušuje *status quo* a zjednodušuje politický prostor symbolickým dělením společnosti na *dobrý lid* a *zlé ostatní*“ (2005, s. 3). V diskurzivním přístupu k populismu se pracuje se dvěma základními kritérii. Tím prvním je specifická forma artikulace, respektive specifický narativ, kterými populisté předávají specifické významy právě ve výše zmíněném smyslu tzv. manicheánské opozice. Druhým kritériem pak je konstrukce označujících, které nemají definované (nebo jen velmi vágně) své označované.⁴ Hawkins (2009, s. 1047) tvrdí, že populistický diskurz smazává rozdíly mezi voliči jednotlivých stran (respektive ideologických směrů – od konzervativců po liberály, od jednoho kraje pravolevého spektra po ten druhý, od sociálních demokratů po podnikatelské subjekty) a svádí tyto voliče k sobě. Podle Laclaua (1977, s. 195) se populismus neobjevuje jen tak, jeho vzestup je téměř vždy spojen s určitou formou krize nebo s vyloučením určitých částí společnosti z dominantního diskurzu. Diskurzivní přístup přináší výhody oproti těm ostatním – dovoluje měřit populismus za hranicemi volebních výsledků a zároveň umožňuje mezinárodní (hlavně mezikulturní) analýzu, kterou jiné přístupy neumožňují (Manucci, 2017, s. 468).

Zároveň nelze říci, že by všichni populisté byli stejní, různí autoři přichází s různým dělením jednotlivých druhů populistů. De Vreese (2017, s. 3) například při svém dělení pracuje se základními prvky, které byly zmíněny v této kapitole. Pokud daný populistu pouze odkazuje na *vox populi*, jedná se o tzv. prázdný populismus. Pokud ve svém jednání užívá zmíněné dělení na dobrý lid a zlou elitu, jde o tzv. antielitářský populismus. Pokud navíc ještě daný populistu volá po vyloučení určité skupiny ze společnosti (nemusí se jednat jen o migranty či např. LGBTQ+ komunitu), jedná se podle De Vreseho o tzv. kompletní populismus. Dále lze dělit populismus i podle klasického politického dělení. Např. Zulianello (2020, s. 3) identifikuje 66 populistických stran a hnutí ve 33 evropských státech a dělí je na pravicové, levicové a valenční. Pravicový populismus dále dělí na radikální populistickou pravici (např. české SPD, rakouští Svobodní), neoliberální populismus (např. italská Forza Italia) a národně-konzervativní populisty (např. estonská Konzervativní lidová strana). Levicový populismus se podle Zulianella (2020) pohybuje na socialistickém spektru od klasických socialistických populistů (např. řecká SYRIZA), přes nacionální socialisty (např. francouzská strana La France insoumise) až po nacionalisty. V neposlední řadě pak hovoří o tzv. valenčních stranách a hnutích, mezi které se řadí i české hnutí ANO 2011. Valenční populisté jsou ti, kteří se soustředí ve svém politickém vystupování na tzv. nepoziční témata⁵, jako je boj s korupcí, zvýšení transparentnosti, demokratické reformy či morální integrita politiků (Zulianello, 2020). Guasti a Buštíková (2019) či Havlík (2019) pak rozlišují třeba ještě tzv. technokratický populismus, jehož přitažlivost nespočívá v příslibu, že vrátí moc „lidu“. Místo toho nabízí technokratickou vizi politiky, která zbavuje „lid“ odpovědnosti za aktivní občanský život a za to, že politici ponesou odpovědnost (Buštíková & Guasti, 2019, s. 304).

K populismu lze a priori přistupovat jako k negativnímu fenoménu, často se o něm ale také uvažuje jako o neutrálním (a do určité míry vždy v politice přítomným) či dokonce do určité míry pozitivním jevu. Mudde a Rovira Kaltwasser (2017) například uvádí, že populismus může být buď ohrožením demokracie, nebo její nápravou, podle toho, za jakých podmínek a s jakou voličskou podporou se objevuje. „Tím se chce říci, že populismus per se není pro demokracii ani dobrý, ani špatný. Stejně jako další ideologie, jako je liberalismus, nacionalismus či socialismus, může mít

⁴ Jak bylo uvedeno výše, příkladem může být např. samotné slovo *lid*.

⁵ Jako jsou například témata ekonomická či sociální.

i populismus pozitivní i negativní dopad na fungování demokratických systémů,“ uvádí autorská dvojice (s. 79). Tannsjo (1992) míní, že populismus je nejčistší forma demokracie, respektive je její součástí a případně i svým způsobem i součástí řešení problémů, které moderní demokracie mají. Z pozitivních dopadů populismu zmiňuje Ociepka (2005, s. 210) například to, že populisté mohou velmi efektivně upozorňovat na reálné problémy lidu, které by třeba z pohledu vládnoucích elit v podobě mainstreamových stran mohly zůstat opomenuty. Data, která nasbíral Spittler (2018), zároveň ukazují, že (pravivově)populistické subjekty snižují kvalitu a fungování demokracie, pokud se dostanou do vlády, ale nikoliv, pokud jsou v opozici (s. 114). Z uvedeného vyplývá, že populismus je opravdu „sporným konceptem“ a tato práce má ukázat, jak ho vnímá akademická obec v České republice.

2 Metodologie

Cílem práce je, jak již bylo zmíněno, popsat převažující vnímání a přístupy k populismu v české akademické obci, respektive naznačit, jakým způsobem lze informace o populismu efektivně předávat (nejen) vysokoškolským studentům. Na jedné straně tak může článek sloužit jako teoretický základ pro další autory, ale také jako empirický materiál pro tvorbu kurzů o populismu. Autor pro potřeby této práce formuloval dvě výzkumné otázky:

VO1: Jaký přístup ke studiu populismu v české akademické obci převažuje?

VO2: Jak se fenomén populismu projevuje v pedagogické činnosti na českých vysokých školách?

Pro analýzu byla použita kombinace dvou metod. Na jedné straně autor využil dotazníkové šetření mezi předními českými akademiky, kteří se zabývají fenoménem populismu. Autor vyhledával oslovené akademiky a akademičky manuálně. Kritériem výběru byl jednak vysokoškolský titul (Ph.D. a vyšší)⁶ a zároveň publikační činnost zaměřená alespoň částečně na populismus, případně (pokud byla informace dostupná na webu dané fakulty) výuka týkající se populismu. Celkem bylo osloveno 48 akademiků a vyplněno bylo celkem 22 dotazníků, tedy návratnost byla 45,83 procent. Sběr probíhal v letním semestru akademického roku 2023/2024, data z něj jsou tedy platná k tomuto období. Dotazník byl anonymní, obsahoval kombinaci otevřených a uzavřených otázek a byl rozdělen na dvě části.⁷ V té první měli respondenti jednou větou definovat populismus, vybrat svůj preferovaný přístup ke studiu populismu (a zároveň ten, který případně odmítají). Zároveň odpovídali, zda se podle nich termín *populismus* používá správně česká veřejnost a také novinářská obec. V neposlední řadě v první části dotazníku vyplňovali autory, respektive odborné zdroje, z nichž sami nejčastěji čerpají. Ve druhé části dotazníku pak respondenti sdíleli své zkušenosti z pedagogické praxe. Otázky se týkaly například toho, zda o populismu vůbec učí a jakou roli tento fenomén v jejich kurzech hraje (např. zda je zmíněn jen okrajově, nebo je celý kurz zaměřen na populismus), co je obsahem přednášek a zda vedou závěrečné práce spojené s populismem a tak dále. Zároveň poskytli vlastní tipy, jak při výuce o populismu postupovat.

⁶ S jednou výjimkou, kde byl osloven student doktorského studia, který ale již má publikační činnost a populismem se zabývá intenzivně.

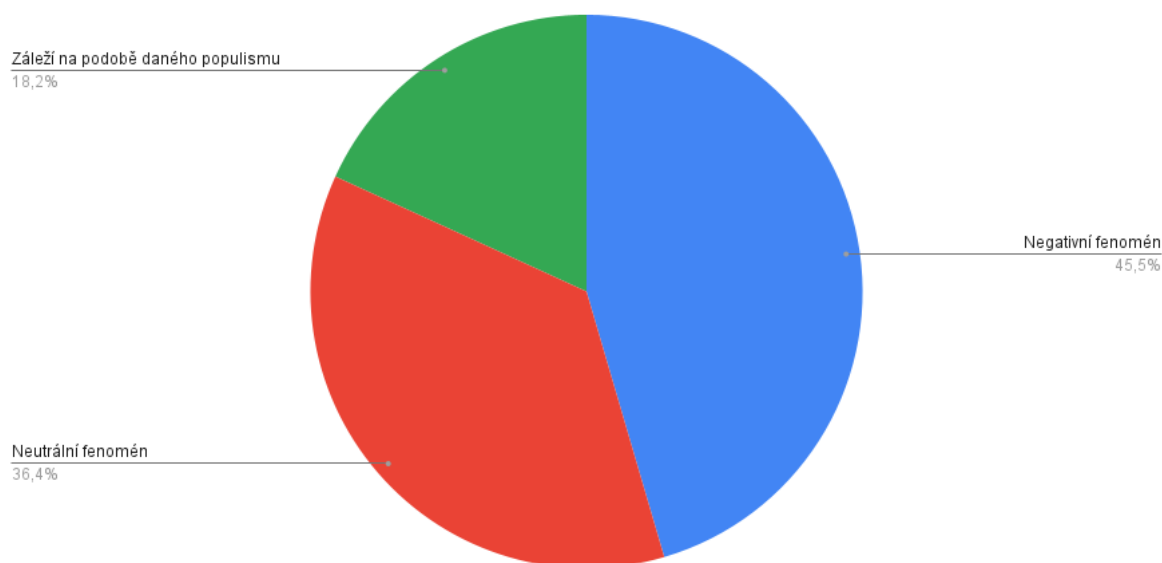
⁷ Celkem se jednalo o 19 otázek, viz příloha.

Druhou metodou je pak kvantitativní obsahová analýza závěrečných prací (bakalářských a diplomových, v češtině i v angličtině) uložených v Národním úložišti šedé literatury.⁸ Jedná se o práce napsané, respektive obhájené, mezi lety 2013 a 2023 – tedy v prvních deseti letech od nástupu dvou prominentních populistických aktérů české politické scény – Andreje Babiše z hnutí ANO a Tomia Okamury z SPD (dříve Úsvit přímé demokracie) – do vrcholné politiky. Vybrány byly práce, které mají slovo *populismus* v názvu nebo mezi klíčovými slovy. Pomocí základní kódovací knihy autor kvantitativně analyzoval jednak témata a druh závěrečných prací, zvolený přístup k analýze populismu, zda byla zaměřena na domácí či zahraniční populistickou scénu (a na jaké konkrétní osobnosti), ale také třeba na univerzitě byla práce obhájena, kdo byl vedoucím této práce či v jakém oboru byla práce napsána (např. politologie, mediální či mezinárodní studia, sociologie...). Závěrečné práce vychází často z odbornosti jejich vedoucí/ho, proto jsou podle autorova názoru dobrým indikátorem vnímání populismu.

3 Výsledky

V první části této kapitoly shrne autor výsledky, které se týkají vnímání populismu (tedy první část dotazníku + analýza závěrečných prací). 15 respondentů uvedlo, že populismus zkoumají a učí o něm, čtyři respondenti o populismu pouze učí, ale nezkoumají ho, tři respondenti populismus pouze zkoumají, ale neučí o něm. V grafu č. 1 je vidět, že žádný z respondentů nepovažuje populismus za pozitivní fenomén. 10 akademiků vnímá populismus negativně, zbytek jej vnímá buď neutrálně anebo podle nich záleží, jak se daný populismus projevuje.

Graf č. 1: Vnímání populismu
Zdroj: Autorova vlastní tvorba



⁸ Jedná se o Univerzitu Karlovu, Západočeskou univerzitu v Plzni, Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, Univerzitu Palackého v Olomouci, České vysoké učení technické v Praze a Mendelovu univerzitu v Brně. V případě Masarykovy univerzity v Brně byl využit vlastní sběr dat, neboť NÚŠL práce z MUNI nezobrazuje. Ostatní univerzity nebyly s ohledem na jejich nepřítomnost v NÚŠL a rovněž s ohledem na proveditelnost analýzy zařazeny. Autor zároveň nemůže zaručit, že ze zahrnutých univerzit jsou v NÚŠL zahrnuty všechny práce.

Oslovení respondenti měli jednou větou definovat populismus. Část respondentů uvedla, že to není možné.

„Populismus nemá jednu definici, nicméně společným jmenovatelem může být tato věta: Populismus staví na dichotomii mezi ctnostným lidem a zkorumpovanými elitami,“ uvedl např. respondent v Dotazníku č. 14 (2024).

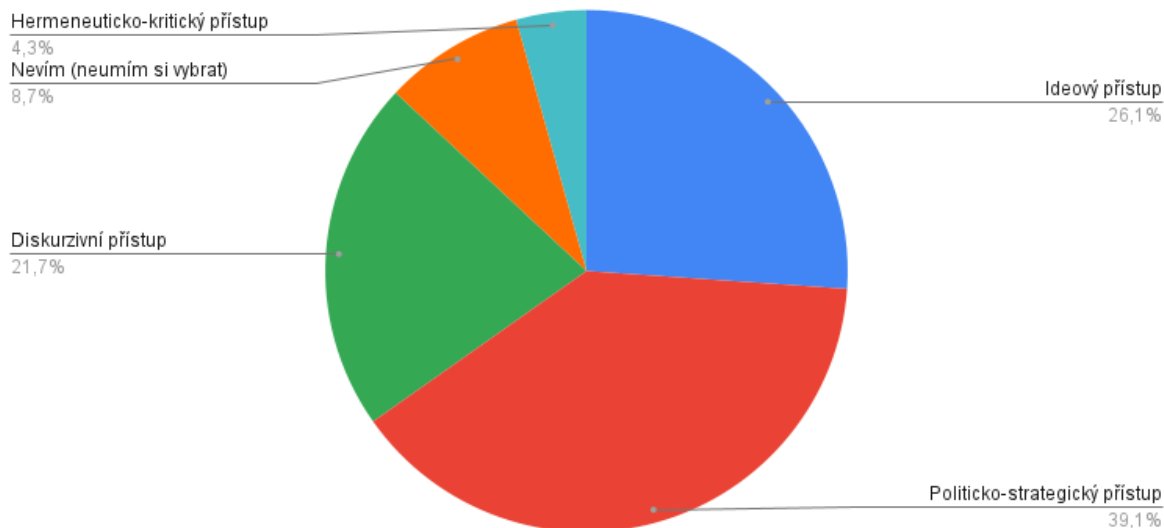
„Populismus je politický postoj (thin-ideology), který je primárně založen na vnímání společnosti, která je rozdělená mezi „dobré obyčejné lidi“ a „špatnou elitu“, což má řadu dopadů na postoje populismu k demokracii, pluralismu, dělbě moci a jiné,“ uvedl podporovatel tzv. ideového přístupu (Dotazník č. 11, 2024).

„Populismus je politická strategie, která rozděluje společnost na dvě homogenní entity: čistý lid a zkorumpovanou elitu, zatímco deklaruje obhajobu zájmů lidu.“ (Dotazník č. 22, 2024).

„Populismus je diskurz, který obsahuje ostrý narativ, zjednodušování, vyvolávání strachu a další aspekty a jeho cílem je upoutání pozornosti veřejnosti, respektive následný volební zisk,“ uvádí zastánce diskurzivního přístupu (Dotazník č. 1, 2024)

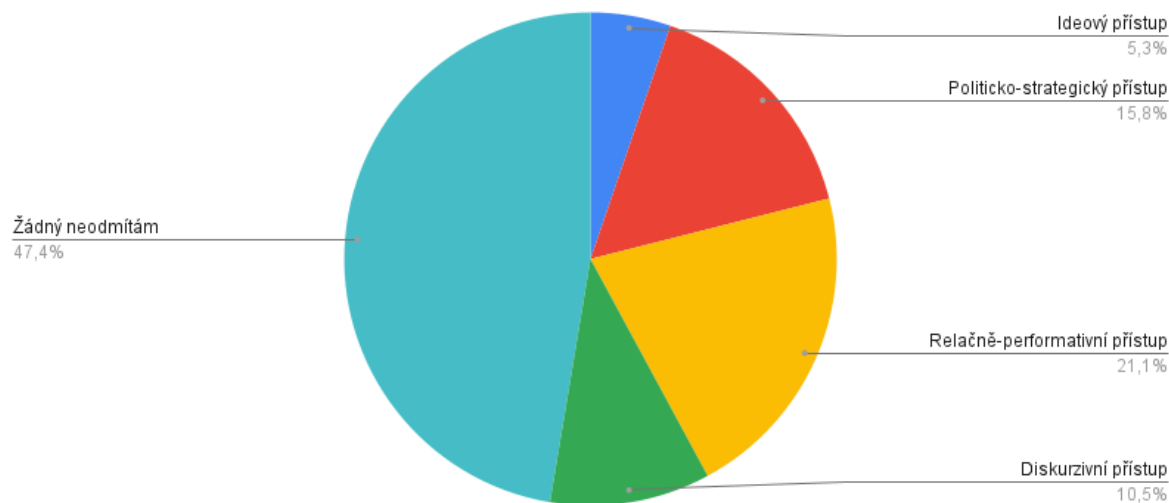
Na grafu č. 2 pak lze vidět, že preferovaným přístupem k populismu je mezi respondenty ten politicko-strategický, následován tzv. ideovým přístupem (populismus jako tenká ideologie) a populismem jako diskurzem. Naopak žádný respondent nepreferuje relačně-performativní přístup. Jeden respondent zároveň uvedl, že preferuje hermeneuticko-kritický přístup k populismu ve smyslu „rozumět fenoménu a podrobit ho kritice“.⁹ Obdobně v grafu č. 3 jsou zaznačeny odpovědi na otázku, zda některý přístup odmítají. Téměř polovina respondentů žádný přístup neodmítá. Nejčastěji odmítaným pak byl tzv. relačně-performativní přístup.

Graf č. 2: Preferovaný přístup k populismu
Zdroj: Autorova vlastní tvorba



⁹ Součet odpovědí v grafu č. 2 je vyšší než 22, neboť někteří respondenti uvedli i více než jeden přístup.

Graf č. 3: Odmítaný přístup k populismu
Zdroj: Autorova vlastní tvorba



Pro své volby argumentovali respondenti různě.

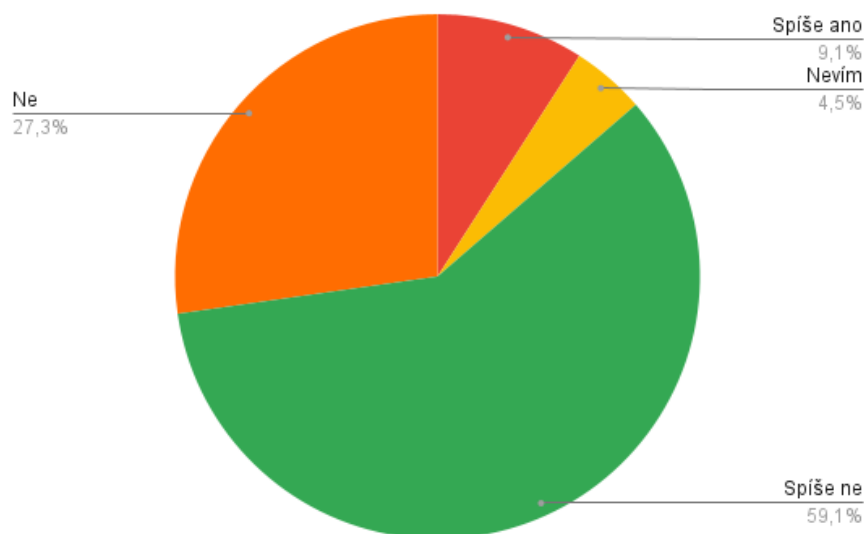
„Populismus se odborně dá nejlépe definovat pomocí *thin-centered ideology*, tedy jako fenomén, který využívá dalších ideologií. Naopak diskurzivní přístup neumožňuje v současné formě politických kampaní efektivně rozlišovat mezi populistickými a nepopulistickými subjekty,“ uvádí jeden z podporovatelů ideového přístupu (Dotazník č. 14, 2024).

„Preferuji ‘strategický’ přístup (viz Weyland), protože podle mého názoru nejlépe reflektuje skutečnost, že populismus může ve skutečnosti uplatňovat prakticky kterýkoliv politický aktér,“ uvedl jeden ze zastánců politicko-strategického přístupu (Dotazník č. 22, 2024)

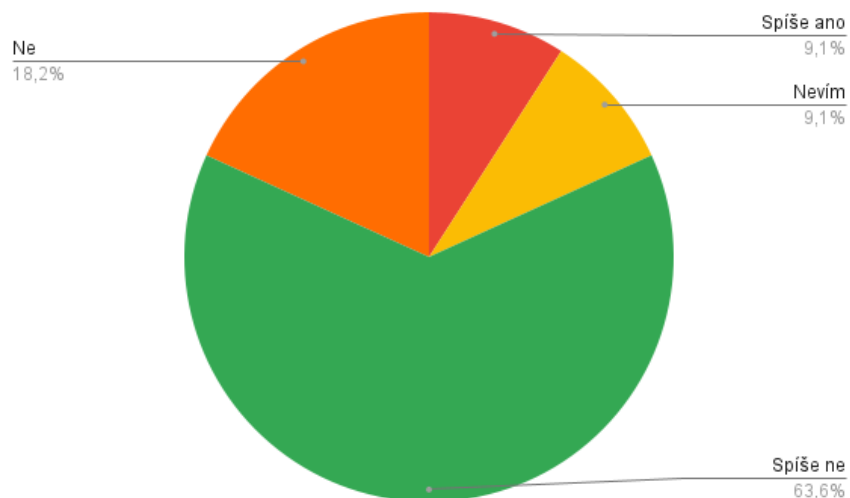
„Diskurzivní přístup lze mezinárodně srovnávat, na rozdíl od přístupů ostatních. Nutně ale nemyslím, že je potřeba ostatní přístupy zavrhnout (např. politicko-strategický má podle mě blízko k diskurzivnímu, nelze je od sebe oddělit),“ uvádí další respondent (Dotazník č. 1, 2024).

Na nutnost věnovat se populismu na akademické úrovni a předávat informace studentům ukazuje i graf č. 4 a 5, kde je patrné, že se přední čeští odborníci domnívají, že to, jak je pojem *populismus* používán veřejností i novináři, spíše neodpovídá tomu, co v realitě termín znamená.

Graf č. 4: Používá se pojem *populismus* v českém veřejném prostoru správně?
Zdroj: Autorova vlastní tvorba



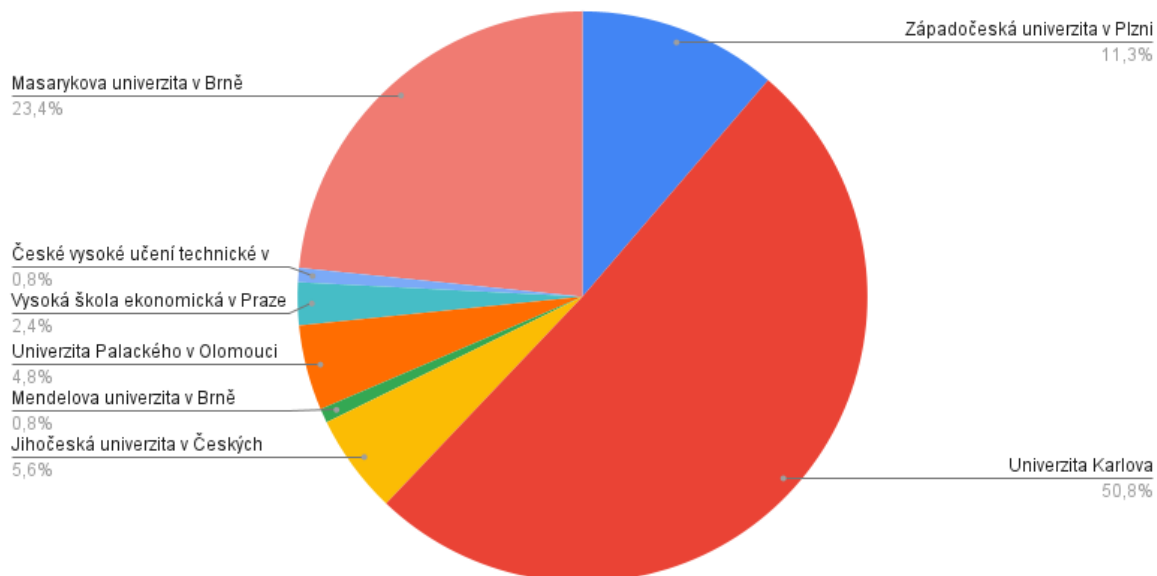
Graf č. 5: Používají pojem *populismus* správně čeští novináři?
Zdroj: Autorova vlastní tvorba



Autor rovněž analyzoval 124 bakalářských a 125 diplomových závěrečných prací z období mezi lety 2013 a 2023. Nejčastěji se o populismu psalo na Univerzitě Karlově (63 BP, 75 DP) a na Masarykově univerzitě v Brně (29 BP, 28 DP) – více viz grafy č. 6 a 7. Celkem tři práce ale vznikly také třeba na Českém vysokém učení technickém v Praze.

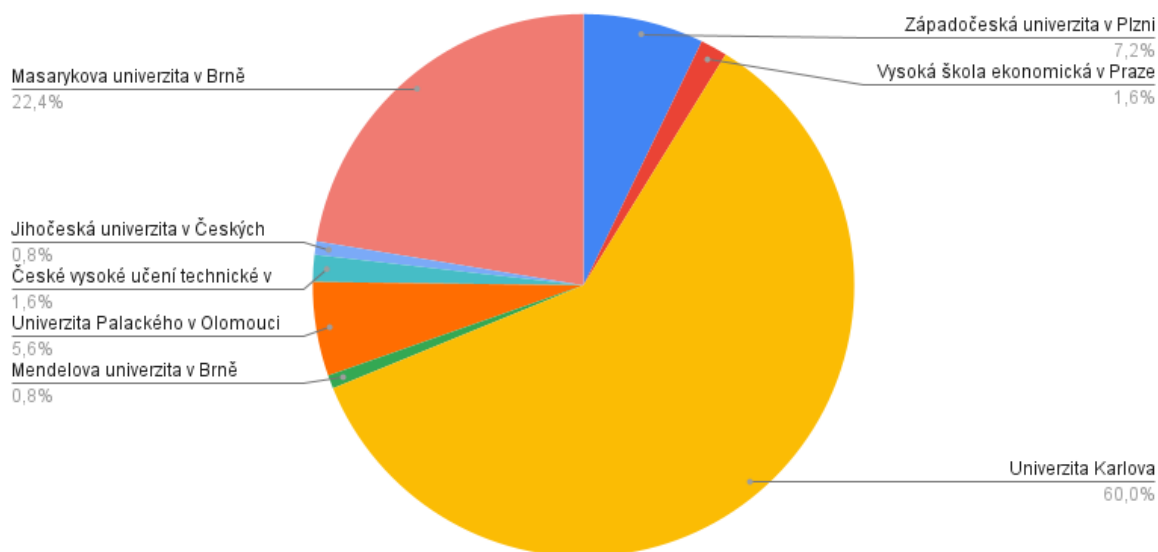
Graf č. 6: Bakalářské práce v % podle univerzity
Zdroj: Autorova vlastní tvorba

Bakalářské práce - podle univerzity



Graf č. 7: Diplomové práce v % podle univerzity
Zdroj: Autorova vlastní tvorba

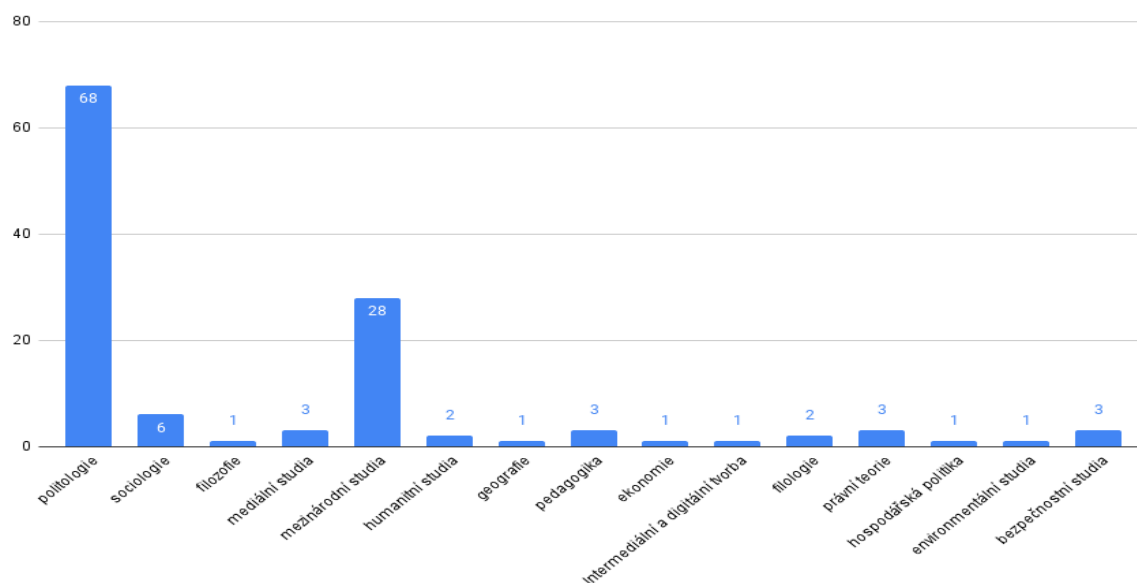
Diplomové práce - podle univerzity



Co se týče vedoucích závěrečných prací, u těch bakalářských bylo identifikováno 74 různých vedoucích, u diplomových prací pak 83. Nejčastěji byl vedoucím Vlastimil Havlík z Masarykovy univerzity v Brně (celkem 16 prací), o jednu práci méně pak vedl Jan Charvát z Univerzity Karlovy, 11 prací vedl v uvedeném období Martin Mejstřík rovněž z UK. V grafu č. 8 se jednoznačně potvrzuje, že nejčastěji se populismu věnují studenti oboru politologie, na druhém místě pak jsou mezinárodní studia. Práce zaměřené na populismus ale nechybí ani v oborech jako je právo, sociologie, mediální studia, pedagogika, filologie či bezpečnostní studia. Lze poukázat na to, že v magisterském studiu se výrazně více psalo o populismu například v mediálních studiích, kde je vidět mezi počtem BP a DP velký rozdíl.

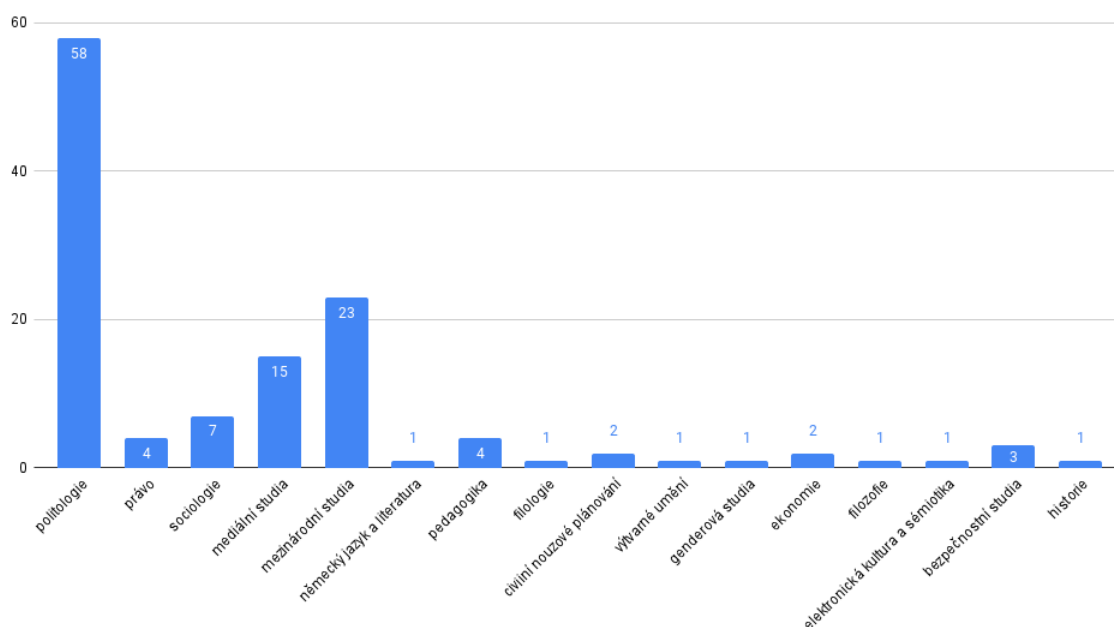
Graf č. 8: Počet BP podle oboru
Zdroj: autorovo vlastní dílo

Počet bakalářských prací podle oboru



Graf č. 9: Počet DP podle oboru
Zdroj: autorovo vlastní dílo

Počet diplomových prací podle oboru



Analýza závěrečných prací zároveň ukazuje na dominanci ideového přístupu k populismu, kde studenti obvykle argumentovali analytickou jednoduchostí (snadnou uchopitelností, popř. operacionalizací). U BP i DP pak následují na práce s přístupem politicko-strategickým a také diskurzivním či komunikačním (ten studenti aplikovali především při poměrně častých analýzách diskurzu populistických aktérů např. na sociálních sítích).

Potvrzuje se, že relačně-performativní přístup není v české akademické obci příliš používán (více viz tabulka č. 1). Jedním z možná nejzajímavějších dat je, že drtivá většina prací, která se nějakým způsobem zabývá pravolevým spektrem (případně obecně druhem populistické praxe), se věnovala pravicovému populismu.¹⁰ Ze 61 BP o pravicovém populismu jich 40 využilo tzv. ideový přístup, o jiný přístup využilo 13 prací. Z 52 DP o pravicovém populismu jich 31 užívá ideový přístup, jiný přístup využilo 13 prací. U pravicového populismu se výrazně proměňovalo, jakým aktérům se studenti věnovali (Tomio Okamura, Marine Le Pen, AfD, rakouští Svobodní, Nigel Farage atp...), u levicového populismu byla nejčastěji analyzovaným subjektem španělská strana Podemos. V tabulce č. 2 jsou vidět některá základní témata, u nichž autor sledoval, zda se jimi práce zabývala. Více než 63 % BP se věnovalo zahraničním tématům, u DP je statistika více vyrovnaná (51,6 % zahraniční témata, 50 % tuzemská).¹¹

¹⁰ Ne každá práce specifikovala, jaký přístup ke studiu populismu preferuje, stejně tak ne každá práce řešila pravicový či levicový populismus, proto jsem hodnoty v součtu nižší než celkový počet prací.

¹¹ Obdobně některé práce vůbec neřešily populismus v konkrétní zemi, naopak některé práce srovnávaly Česko se zahraničím, proto jsou hodnoty vyšší než 100 %.

Tabulka č. 1

Zdroj: autorovo vlastní dílo

Přístup k analýze a druh populismu	Bakalářské práce	Diplomové práce
Ideový přístup	66	53
Politicko-strategický	16	13
Relačně-performativní	1	2
Diskurzivní (komunikační)	17	19
Pravicový populismus	61	52
Levicový populismus	9	12
Jiný populismus (např. technokratický)	3 (ekonomický, podnikatelský, technokratický)	7 (4x technokratický, 1x liberální, 1x autokratický a 1x popis řady různých druhů populismu)

Tabulka č. 2

zdroj: autorovo vlastní dílo

Sledovaná témata	Bakalářské práce	Diplomové práce
Populismus a Česko	55	62
Populismus a svět	79	64
Populismus a (sociální) média	26	53
Příčiny vzniku populismu	72	66
Populismus a moc	29	41

U prací zaměřených na Česko lze zdůraznit, že se jak BP, tak DP častěji zaměřovaly na Tomia Okamuru než na Andreje Babiše (byť jde o jednotky případů). Naopak minimum prací se věnovalo např. Donaldu Trumpovi či Jairu Bolsonarovi, kterým se často věnují zahraniční vědci (např. Araújo & Prior, 2021; Daly, 2019). Nejčastěji zkoumaným zahraničním lídrem je Marine Le Pen. Více viz tabulka č. 3.

Tabulka č. 3

Zdroj: Autorovo vlastní dílo

Aktéři, kterým se závěrečné práce věnovaly:	Bakalářské práce	Diplomové práce
Andrej Babiš	26	36
Tomio Okamura	30	39
Donald Trump	2	6
Viktor Orbán	4	8
Jair Bolsonaro	0	2
Robert Fico	2	7
Marine Le Pen	9	9
Miloš Zeman	3	4
Geert Wilders	5	4
Silvio Berlusconi	2	3
Nigel Farage	5	2
Alternativa pro Německo (strana jako celek/lídr)	9	3
Svobodná strana Rakouska (strana jako celek/lídr)	6	2
Podemos (strana jako celek/lídr)	3	2

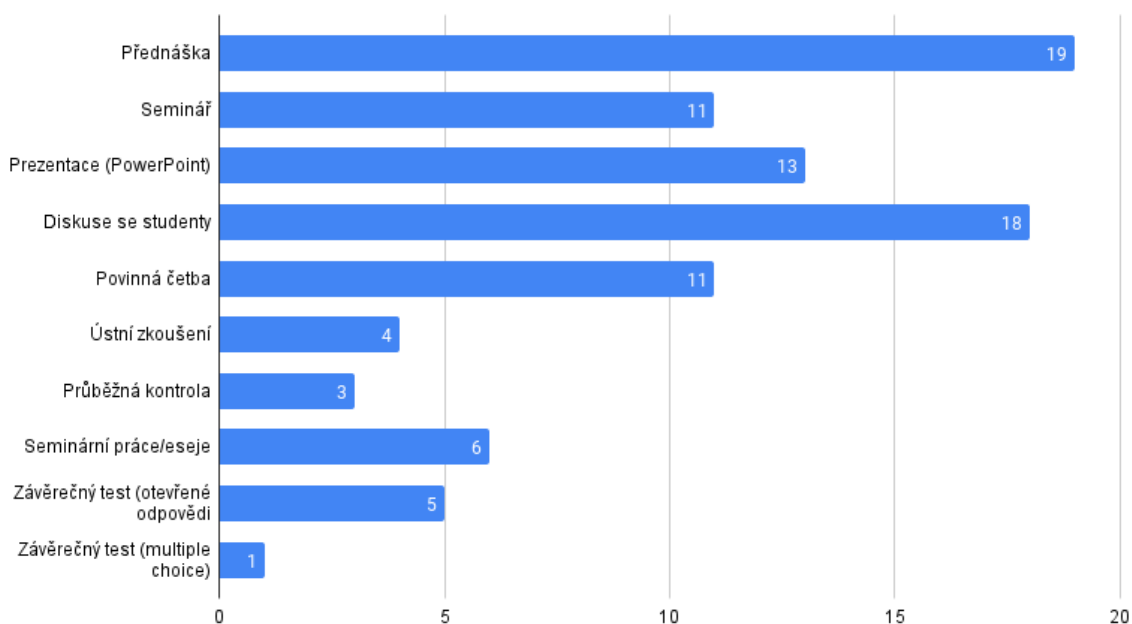
V druhé části dotazníkového šetření odpovídali respondenti na otázky spojené s výukou o populismu. 15 respondentů (68,2 %) uvedlo, že populismus zkoumají a učí o něm. Čtyři respondenti o populismu pouze učí, tři respondenti jej pouze zkoumají.

Mezi autory, z nichž sami nejčastěji čerpají, se pak nejčastěji objevil Cas Mudde (10x), pět respondentů uvedlo také Margaret Canovan, 4 respondenti doporučují Jana-Wernera Müllera, třikrát byl zmíněn Cristóbal Rovira Kaltwasser a také česká akademička Petra Guasti.

V kurzu, který učí a alespoň částečně se věnuje populismu, je 7 respondentů garantem, 6 respondentů jediným vyučujícím, další 4 hlavním vyučujícím, 2 jsou jedním z více vyučujících, kteří mají stejnou úroveň a jeden je pak pomocným vyučujícím. 11 respondentů – tedy přesně 50 % – uvedlo, že populismus je v jejich kurzu čistě okrajový (věnují mu např. jen jednu přednášku). Šest respondentů učí kurz, v němž je populismus zásadním tématem, pět akademiků pak učí kurz zaměřený čistě na populismus. Graf č. 10 znázorňuje nejčastější metody výuky, graf č. 11 pak nejčastější témata, kterým se vyučující ve svých kurzech věnují.

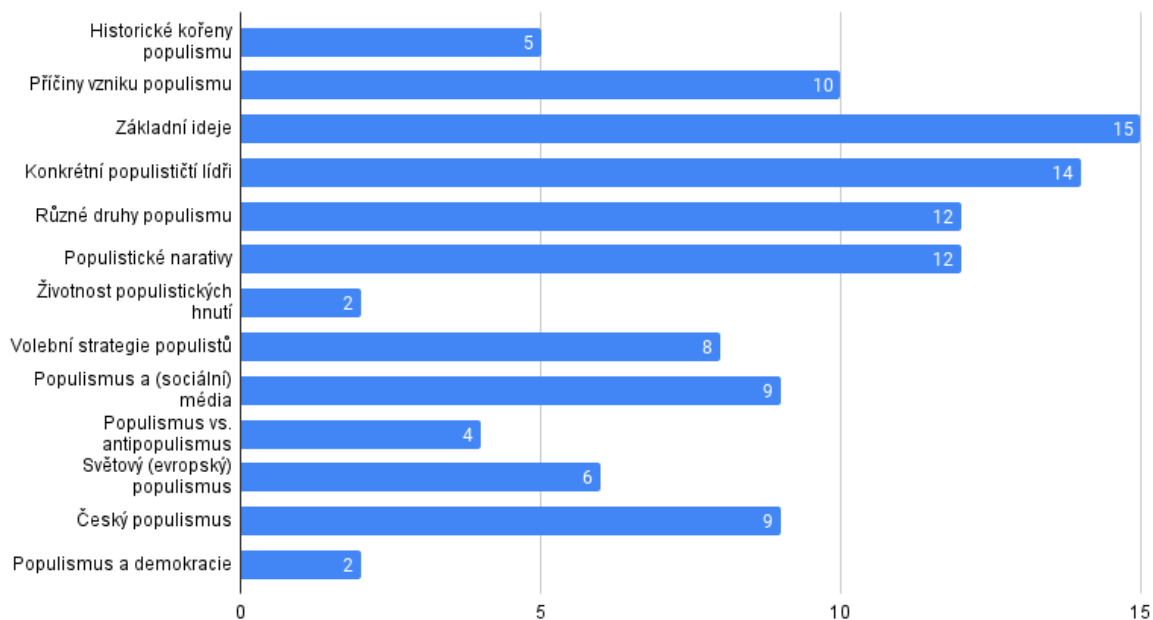
Graf č. 10: Metody výuky
Zdroj: Autorova vlastní tvorba

Metody výuky



Graf č. 11: Témata ve výuce
Zdroj: autorova vlastní tvorba

Témata ve výuce



Pokud se kurzy zabývají přímo populistickými lídry, tak se zaměřují nejčastěji na české a evropské populisty (v obou případech to uvedlo 16 respondentů), 13 respondentů zmínilo světové lídry (tedy mimo Evropu, např. Donald Trump). Šest respondentů uvedlo, že řeší historické populisty (tedy nyní již zesnulé či neaktivní, jako třeba Hugo Chávez či Silvio Berlusconi), v pěti případech pak řeší

populisty, kteří získali exekutivní pozici. Čtyři respondenti vyučují o rozdílu mezi pravicovými a levicovými populisty. Nadpoloviční část respondentů uvádí, že vyučuje o populismu ve skupinách mezi 20 až 30 studenty, rozsah je však od 10 studentů po 200 studentů na kurz.

V případě vedení závěrečných prací o populismu 50 % respondentů uvádí, že je vede jen z popudu studentů. Dalších 5 akademiků samo vypisuje témata zaměřená na populismus, šest odpovídajících pak práce zaměřené na populismus nevede. Mezi tématy, která respondenti uváděli, patří třeba populismus v politické komunikaci a předvolebních kampaních, populismus a demokracie, ale také euroskepticismus, extremismus a radikalismus či populistická hnutí v různých oblastech (ČR, střední Evropa a tak dále).

Mezi důvody, proč je potřeba o populismu studenty učit, uvádí respondenti například následující:

„Postupem doby se mi zdá, že je ta mimokolejnost populismu v akademické a veřejné debatě neřešitelná, nicméně populistické strany jsou důležité a je proto důležité jim rozumět. Případně populistickému stylu komunikace. Plus je populismus dle mého názoru proti liberální demokracii,“ uvádí jeden z nich (Dotazník č. 5, 2024).

„Aby byli schopni nad věcmi ve společnosti kriticky přemýšlet, ukotvit je. Aby sami definovali, co jim na populistické politické komunikaci vadí, proč je to mnohdy za hranou. Ale stejně tak, aby viděli, že populismus neuvidí jen v komunikaci extrémně pravicových stran napříč Evropou,“ míní další respondent (Dotazník č. 14, 2024).

Na závěr respondenti uváděli příklady, jak k výuce o populismu ideálně přistupovat. Shodují se na tom, že je potřeba pracovat s konkrétními příklady projevů populismu.

„Otevřeně přiznat, že v současné době lze za ‘populismus’ označit vše a poté se soustředit na tu výšeč, která je pro daný kurz relevantní. Jinak je třeba učit o populismu jako komunikační strategii a jinak v kontextu diskuse o povaze a podobě politických stran a jejich systémů,“ uvádí respondent v dotazníku č. 3 (2024).

„Určitě pluralisticky (připouštět a aktivně zmiňovat pluralitu definicí, zkoumání jeho podob a aktérů) s důrazem na změny podoby konceptu v reálném světě (reflexe posunů důrazů aktérů), tj. jako na fenomén, který se vyvíjí,“ doporučuje další respondent (Dotazník č. 10, 2024).

„Ukazovat konkrétní příklady, ideálně ze střední Evropy, neboť tam mají studenti lepší předporozumění. Dobrý je také Trump,“ doplňuje respondent č. 18 (2024).

Dále doporučují nechat studenty představit vlastní zkušenost s populismem. Dobré je také podle nich začít četbou (například Mudde či Canovan) a na základě této četby pak vést se studenty otevřenou debatu.

4 Závěr

Tato práce se zabývala vnímáním populismu v české akademické obci, a to jak na teoretické (vědecké), tak na praktické (pedagogické) úrovni. Odpovědí na VO1 je, že převažuje pohled na populismus jako na negativní/neutrální fenomén a že preferovaným přístupem v české akademické obci je přístup ideový (jako *thin-centered ideology*) společně s přístupem politicko-strategickým. Hojně využívaným je pak také – především např. v mediálních studiích – přístup diskurzivní či komunikační. Tomuto odpovídá také například doporučovaná četba (Mudde, Canovan, Jan-Werner-Müller a tak dále). Tzv. relačně-performativní přístup má v české akademické obci nejméně výrazné zastoupení (to potvrzují jak respondenti z dotazníkového šetření, tak přístupy zvolené v závěrečných pracích). Na základě analýzy BP a DP se mimo jiné potvrzuje Weylandovo tvrzení, že tzv. ideový přístup se využívá velmi často k analýze pravicového populismu, kterému se závěrečné práce věnovaly nejvíce. Na tomto základě lze doporučit zaměřit pozornost také k levicovému populismu, ať už ve vlastní vědecké činnosti,

tak i ve výuce. Že je obecně potřeba studentům předávat informace o populismu, ukazuje i fakt, že oslovení respondenti se domnívají, že zhruba 86,5 % respondentů se domnívá, že veřejnost využívá pojem populismus (spíše) špatně a téměř 82 % respondentů se domnívá, že pojem používají (spíše) špatně čeští novináři. Jak ve vědecké činnosti, tak ve výuce se nejčastěji píše o Tomiu Okamurovi a Andreji Babišovi a dále obecně o lídrech, kteří jsou geograficky blízko České republice, což je dáno logicky především větším „předporozuměním“ dané problematice, jak uvedl jeden z respondentů. Tato práce podle autora poskytuje pro další výzkum jednak východisko v teoretické části a jednak ukazuje, která témata nejsou tolik probírána a stojí za pozornost.

Práce zároveň shrnuje, jakým způsobem se v Česku přistupuje k akademické výuce o populismu, přináší konkrétní příklady dobré praxe, respektive rady, jak v přípravě syblu kurzů o populismu postupovat. Platí, že nejlepší je být v této věci co nejvíc otevřený a využívat konkrétní příklady, na kterých se populismus ilustruje. V této oblasti vnímá autor přesah této práce především do skutečné pedagogické praxe, ať už na vysokých školách, nebo na nižších stupních vzdělávacího systému.

Poděkování

Tento příspěvek je financován z programu Cooperatio.

Literatura

ARAÚJO, Bruno; PRIOR, Hélder. Framing political populism: The role of media in framing the election of Jair Bolsonaro. *Journalism Practice*, 2021, 15.2: 226-242.

BARR, Robert R. Populism as a political strategy. In: *Routledge handbook of global populism*. Routledge, 2018. s. 44-56.

BUŠTÍKOVÁ, Lenka; GUASTI, Petra. The state as a firm: Understanding the autocratic roots of technocratic populism. *East European Politics and Societies*, 2019, 33.2: 302-330.

CASSELL, Kaitlen J. The populist communication strategy in comparative perspective. *The International Journal of Press/Politics*, 2023, 28.4: s. 725-746.

CAMBRIDGE DICTIONARY. Cambridge Dictionary's Word of the Year 2017. (cit. 18. 7. 2024). Dostupné z: <https://dictionaryblog.cambridge.org/2017/11/29/cambridge-dictionary-word-of-the-year-2017>

DALY, Tom. Populism, public law, and democratic decay in Brazil: understanding the rise of Jair Bolsonaro. In: *This paper was prepared for the 14th International Human Rights Researchers' Workshop: 'Democratic Backsliding and Human Rights', organised by the Law and Ethics of Human Rights (LEHR) journal*. 2019. p. 2-3.

DE VREESE, Claes H. Political journalism in a populist age. Harvard Kennedy School, Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy, December, 2017, 11.

EVANS, Richard. Is Populism a Threat to Democracy?. *Gresham College*, 2020, 16.

HAVLÍK, Vlastimil. Technocratic populism and political illiberalism in central Europe. *Problems of Post-Communism*, 2019, 66.6: 369-384.

- HAWKINS, Kirk A. Is Chávez populist? Measuring populist discourse in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 2009, 42.8: s. 1040-1067.
- HAWKINS, Kirk A.; KALTWASSER, Cristóbal Rovira. The ideational approach to populism. *Latin American Research Review*, 2017, 52.4: s. 513-528.
- KALTWASSER, Cristóbal Rovira. How to define populism?: Reflections on a contested concept and its (mis) use in the social sciences. In: *Populism and the Crisis of Democracy*. Routledge, 2018. p. 62-78.
- LACLAU, Ernesto. On populist reason. Verso, 2005.
- LACLAU, E. Politics and Ideology in Marxist Theory New Left Books. 1977.
- LACLAU, Ernesto; MOUFFE, Chantal. *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso Books, 2014.
- MACKERT, Jürgen. Introduction: Is there such a thing as populism?. In: *Populism and the Crisis of Democracy*. Routledge, 2018. p. 1-13.
- MANUCCI, Luca. Populism and the Media. *The Oxford handbook of populism*, 2017, s. 467- 488.
- MAZZOLENI, Gianpietro. Populism and the media. In: *Twenty-first century populism: The spectre of Western European democracy*. London: Palgrave Macmillan UK, 2008. p. 49-64.
- MEYER, Brett. A playbook against populism? Populist leadership in decline in 2021. Tony Blair Institute for Global Change. (cit. 30. 7. 2024) Dostupné z: <https://institute.global/sites/default/files/articles/A-Playbook-Against-Populism-Populist-Leadership-in-Degradation-in-2021.pdf>, 2022.
- MUDDE, Cas. *An ideational approach*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- MUDDE, Cas. The populist zeitgeist. *Government and opposition*, 2004, 39.4: 541-563.
- MUDDE, Cas; KALTWASSER, Cristóbal Rovira. *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press, 2017.
- NICHOLSON, Stephen P.; SEGURA, Gary M. Who's the party of the people? Economic populism and the US public's beliefs about political parties. *Political Behavior*, 2012, 34: s. 369-389.
- OCIEPKA, Beata (ed.). *Populism and media democracy*. Wdawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.
- OSTIGUY, Pierre, et al. A socio-cultural approach. *The Oxford handbook of populism*, 2017, s. 73-97.
- SPITTLER, Marcus. Are right-wing populist parties a threat to democracy?. *Democracy and crisis: Challenges in turbulent times*, 2018, 97-121.
- TÄNNSJÖ, Torbjörn. *Populist democracy: A defence*. London: Routledge, 1992.
- WEYLAND, Kurt. A political-strategic approach. *The Oxford handbook of populism*, 2017, s. 48-72.
- WEYLAND, Kurt. Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative politics*, 2001, s. 1-22.

ZULIANELLO, Mattia. Varieties of populist parties and party systems in Europe: From state-of-the-art to the application of a novel classification scheme to 66 parties in 33 countries. *Government and Opposition*, 2020, 55.2: s. 327-347.

Kontakt

PhDr. Jan Křovák

Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Smetanovo nábřeží 6, 110 01 Praha 1, budova Hollar

jan.krovak@fsv.cuni.cz

Školitelka Mgr. Marcela Konrádová, Ph.D.

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník rozeslaný českým akademikům s názvem *Populismus v českém akademickém prostředí*. Dostupné z:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeysiRiJMNWSu_HOqPROjzQKB5EKOalgFpfC4ubg2QHUVqioQ/viewform?usp=sf_link

Příloha č. 2: Soubor vyplněných dotazníků. Dostupné z:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1fCoP7JacJ3HBBf4SPYyww4IAp0BVKElnApOIGxoY2O4/edit?usp=sharing>

Příloha č. 3: Kódovací kniha – Populismus v české akademické obci – analýza závěrečných (bakalářských a diplomových prací)

Kategorie nebinární	Hodnota
Název práce	např. “Národní populismus Roberta Fica”
Rok obhajoby	např. “2020”
Univerzita	např. “Univerzita Karlova”
Vedoucí práce	např. “Charvát, Jan”
Obor	např. “politologie”
Přístup k populismu (pokud je např. explicitně zmíněno, že práce využívá daný přístup, případně pokud to vyplývá z logiky práce)	1 - ideový přístup (populismus jako tenká ideologie) 2 - politicko-strategický přístup 3 - sociokulturní neboli relačně-performativní 4 - diskurzivní přístup
Druh populismu	Pravicový Levicový Oboje Jiný – např. technokratický, neoliberální
Jiný aktér než níže uvedený, jaký?	např. “Geert Wilders”
Kategorie binární	
Populismus a Česká republika	1 - práce se zabývá populismem v ČR 0 - práce se nezabývá ČR
Populismus a svět	1 - práce se zabývá populismem v zahraničí 0 - práce se nezabývá zahraničím
Populismus a (sociální) média	1 - práce se zabývá vztahem populismu a (sociálních) médií 0 - práce se médii nezabývá
Příčiny vzniku populismu	1 - práce se zabývá příčinami vzniku populismu 0 - práce se příčinami vzniku nezabývá
Populismus a moc	1 - práce se zabývá spojením populismu s reálnou (výkonnou) mocí

	0 - práce se spojením populismu a mocí nezabývá
Andrej Babiš	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Tomio Okamura	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Donald Trump	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Viktor Orbán	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Jair Bolsonaro	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Robert Fico	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Marine Le Pen	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá
Jiný identifikovaný aktér či subjekt	1 - práce se daným aktérem zabývá 0 - práce se daným aktérem nezabývá